

Norbert G. Pikuła, Katarzyna Jagielska

**Ekonomia społeczna w kontekście
wyzwań rynku pracy**

Labor et Educatio 2, 65-77

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STUDIA

Norbert G. Pikuła, Katarzyna Jagielska
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Ekonomia społeczna w kontekście wyzwań rynku pracy

**The social economy in the context of challenges
posed by the labour market**

Wstęp

Ekonomia społeczna odgrywa coraz większą rolę na rynku pracy. Obecnie żyjemy w czasach, w których podjęcie pracy jest koniecznością nie tylko dlatego, że pozwala zaspokoić podstawowe potrzeby człowieka. Praca umożliwia człowiekowi spełnianie szerszych aspiracji i uczestniczenie w życiu społecznym, natomiast jej brak naraża człowieka na wykluczenie społeczne. Skutkuje to tym, że ludzie bardzo często zwracają się o pomoc do instytucji pomocy społecznej. Trudno jednak nie zauważyć, że korzystanie z systemu pomocy społecznej często działa demotywująco, ponieważ zapewnia podstawy egzystencji i nie wymaga zaangażowania ze strony beneficjenta¹.

Problemy z zatrudnieniem, brakiem miejsc pracy, stają się podstawowym wyzwaniem XXI wieku. Szczególnie drastyczne konsekwencje zjawisko to wywołuje właśnie wśród grup wykluczonych, do których można zaliczyć osoby

¹ Zob. P. Frączak, *Ekonomia społeczna – szerokie spojrzenie*, „Ekonomia Społeczna” 1/2007 (1), s. 56.

o niskich kwalifikacjach zawodowych lub niewykształcone, długotrwale bezrobotnych, uzależnionych, niepełnosprawnych i chorych, starszych, ubogich, członków rodziny wielodzietnej, bezdomnych, osoby zamieszkujące tereny wiejskie, rodziny patologiczne czy też mniejszości narodowe. W ich przypadku klasyczne instrumenty, takie jak doradztwo zawodowe, pośrednictwo czy też szkolenia, często przynoszą niezadowalające rezultaty. Szczególnie widoczne wtedy, kiedy jako miarę ich skuteczności przyjmujemy zdobycie i utrzymanie trwałego zatrudnienia. Osoby z grup wykluczonych, pomimo korzystania z tradycyjnych form wsparcia, mają problemy z wejściem na rynek pracy, jeśli natomiast podejmą pracę, często nie potrafią jej utrzymać. W takich przypadkach konieczne staje się stworzenie kompleksowego wsparcia tych osób, które obejmie również „doświadczenie pracy w warunkach dopasowanych do możliwości i potrzeb danej osoby; doświadczenie, które pozwoli beneficjentom na nabycie nawyku pracy i przygotuje ich do wejścia lub powrotu na otwarty rynek pracy”². Jednak przyczyn z trudnościami w znalezieniu pracy przez osoby narażone na wykluczenie społeczne należy upatrywać przede wszystkim w sytuacji jak panuje na rynku pracy. Rynek ten jest bowiem rynkiem konkurencyjnym i to co warunkuje sukces w znalezieniu zatrudnienia to odpowiednie dopasowanie kwalifikacji do zapotrzebowań rynku pracy. Badania pokazują, że prowadzone działania nie do końca są skuteczne i że nie tylko Polska, ale cała Unia Europejska, zmagają się z problemem bezrobocia strukturalnego.

W związku z licznymi niedoskonałościami rynku pracy w kwestii zatrudniania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, uznano, iż warto sięgnąć do zasobów ekonomii społecznej, która w swoich założeniach ma na celu pomagać osobom defaworyzowanym na rynku pracy. Celem niniejszego artykułu jest pokazanie, jaki wpływ na rynek pracy w Polsce ma ekonomia społeczna oraz przedstawienie jej jako alternatywy dla obecnej, niekorzystnej, sytuacji na rynku pracy.

Rynek pracy a bezrobocie

Zmiany, jakie dokonują się na rynku pracy, a także ich skutki społeczno-ekonomiczne powodują, że rynek ten jest jednym z najważniejszych czynników rozwoju społecznego. Deficyt miejsc pracy wywołany niedopasowaniem

² I. Gosk, M. Huszcza, M. Klaus, K. Likhtarowich, *Ekonomia społeczna jako aktor na rynku pracy*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2006, s. 4.

kwalifikacji zawodowych do zapotrzebowania rynku pracy, rosnąca konkurencyjność, zmiana organizacji pracy, jej charakteru i form, wymagania związane z doskonaleniem swoich umiejętności zawodowych a szczególnie niestabilność zatrudnienia „prowadzą nie tylko do różnorodnych form pracy i zróżnicowania wynagrodzeń, ale także wymagają większego zaangażowania w zarządzanie własną pracą zawodową”³. Współczesny człowiek musi przeznaczyć na znalezienie pracy i jej utrzymanie zarówno więcej czasu, jak i wysiłku. Osoby zainteresowane znalezieniem pracy muszą być otwarte na zmiany zachodzące na rynku pracy, muszą za tymi zmianami nadążyć, a także wykazać się elastycznością. Wymaga to od nich większego zaangażowania a także ciągłego podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Sytuacja na polskim rynku pracy pokazuje jednak, że osoby poszukujące zatrudnienia mają trudności w dostosowaniu się do tych zmian. Przejawia się to „nie tylko brakiem pracy, ale także trwałym pozostawaniem w gorszych segmentach rynku pracy, co zasadniczo determinuje ubóstwo i przyczynia się do wzrostu nierówności ekonomicznych i społecznych”⁴. Sytuacja ta dotyczy przede wszystkim osób bezrobotnych oraz z innych grup narażonych na wykluczenie społeczne.

Największym wyzwaniem dla polskiego rynku pracy jest wysoka stopa bezrobocia oraz niski współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia. Zgodnie ze Strategią Lizbońską, aktywna polityka zatrudnienia miała doprowadzić do wzrostu zatrudnienia w krajach członkowskich do wysokości 70% w roku 2010⁵, natomiast zgodnie ze Strategią Europa 2020 mają on wynosić dla Polski 71%, dla UE 75%⁶. Tymczasem w Polsce wskaźnik zatrudnienia w II kwartale 2014 roku wynosił 51%. Stopa bezrobocia oraz współczynnik aktywności zawodowej w II kwartale 2014 roku wynosiły odpowiednio 9,1% i 56,1%. Dla porównania w II kwartale 2013 r. wskaźnik aktywności zawodowej w Polsce wynosił 55,9%, wskaźnik zatrudnienia 50% natomiast stopa bezrobocia 10,4%⁷. Analiza wskaźników charakteryzujących dynamikę zmian na rynku

³ I. E. Kotowska, A. Matysiak, *Rynek pracy*, [w:] *Statystyka społeczna*, red. T. Panka, Polskie Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2007, s. 164.

⁴ Tamże, s. 164.

⁵ Zob. A. Budzyńska, M. Duszczyk, M. Gancarz, E. Gieroczyńska, M. Jatczak, K. Wójcik, *Strategia Lizbońska. Droga do sukcesu zjednoczonej Europy*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2002, s. 9.

⁶ Zob. *Polska 2012. Raport o stanie gospodarki*, http://www.mg.gov.pl/files/upload/8436/PL_MG_DSA_MWP_Polska_2012_Raport_o_stanie_gospodarki_w_ost.pdf [dostęp: 01.06.2013].

⁷ Zob. *Aktywność ekonomiczna ludności Polski*, Warszawa 2014 r., www.stat.gov.pl [dostęp: 20.12.2014].

pracy pokazuje, że w Polsce mamy wysoką stopę bezrobocia, a także niskie, w porównaniu z krajami UE, współczynniki aktywności zawodowej i wskaźniki zatrudnienia. Analiza dostępnych źródeł pokazuje, że tak znaczny poziom bierności zawodowej wynika z jednej strony z wydłużającego się czasu wejścia na rynek pracy przez osoby młode, ze względu na kontynuowanie przez nie nauki, a z drugiej strony z przechodzenia na emerytury lub renty czy też korzystania ze świadczeń przedemerytalnych przez osoby starsze. Z przywoływanego powyżej raportu – *Aktywność ekonomiczna ludności Polski* – wynika, że głównymi przyczynami bierności zawodowej w II kwartale 2014 r. były: nauka i uzupełnianie kwalifikacji (26,3% biernych zawodowo), choroba i niepełnosprawność (23,8% biernych zawodowo), obowiązki rodzinne (24,4% biernych zawodowo), emerytura (12,4% biernych zawodowo) oraz zniechęcenie (8,1% biernych zawodowo)⁸. Warto zauważyć również, że na polskim rynku pracy wciąż dużym problemem jest strukturalne bezrobocie, które jest efektem niedopasowania kwalifikacji zawodowych pracowników do potrzeb rynku.

Na rynku pracy znajduje się kilka grup defaworyzowanych. Wśród nich przodują kobiety, głównie z powodu pełnionych ról rodzinnych jak np. opieka nad małoletnimi dziećmi. Innym problemem kobiet na rynku pracy są zarobki (niższe zarobki w stosunku do mężczyzn), a także słabo rozwinięty państwowy system opieki instytucjonalnej nad małymi dziećmi. Grupą defaworyzowaną na rynku pracy są również osoby w grupie 50+. W ich przypadku, głównym problemem utraty zatrudnienia i możliwością podjęcia pracy jest niedopasowanie kwalifikacji do potrzeb rynku pracy. Inną grupą są mieszkańcy wsi i małych miasteczek oraz długotrwale bezrobotni. Bezrobotni z tej grupy posiadają zazwyczaj niskie kwalifikacje zawodowe, niską mobilność, niską przedsiębiorczość. Kolejnymi grupami są rodziny wielodzietne, osoby niepełnosprawne i chore psychicznie. W ich przypadku główną przyczyną problemów ze znalezieniem zatrudnienia jest stygmatyzacja oraz traktowanie jako mniej wydajnych w pracy. Podobnej sytuacji doświadczają byli więźniowie. Głównym powodem trudności ze znalezieniem przez nich pracy jest lęk pracodawców przed zatrudnianiem osób po odbyciu kary. Kolejnymi grupami defaworyzowanymi na rynku pracy są bezdomni, imigranci, osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych, osoby samotnie wychowujące dzieci, mniejszości narodowe oraz osoby młode wchodzące na rynek pracy (m.in. z powodu braku odpowiedniego doświadczenia zawodowego). Przyczyną defaworyzacji na

⁸ Zob. tamże.

rynku pracy jest nie tylko brak pracy, ale też wiele innych czynników np.: długotrwałe bezrobocie, niski poziom wykształcenia, kwalifikacje niedopasowane do potrzeb rynku pracy, zamieszkiwanie na wsi, w małym miasteczku lub na terenie o słabym poziomie rozwoju, niechęć do migracji. Osoby defaworyzowane na rynku pracy wobec licznych przeszkód niezależnych od nich bardzo często tracą motywację do podejmowania jakichkolwiek prób zmian swojej sytuacji życiowej i pozostają bierne⁹.

Aby skutecznie przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu należy postawić na integrację społeczną, neutralizację powodów odrzucenia i demarginalizacji, a także kłaść nacisk na aktywizację zawodową oraz systemowe wsparcie „zatrudnialności” i „zatrudnienia” (przez zwiększenie mobilności i adaptacyjności pracowników). Zgodnie z raportem „Polska 2030” wymienione działania mają przyczynić się do zmiany filozofii funkcjonowania państwa z *welfare state* (państwa opiekuńczego) na rzecz *workfare state* (państwa zorientowanego na pracę). Jednocześnie optymalne dla przyszłych pokoleń byłoby stworzenie solidarnego społeczeństwa opartego na pracy odpowiedniej jakości (*workfare society*)¹⁰. Idea społeczeństwa pracy w bardzo mocny sposób osadzona jest w problematyce ekonomii społecznej¹¹. K. Wygnański zauważa, że „tradycyjne modele państwa opiekuńczego okazują się w zmienionej sytuacji gospodarczej i demograficznej niewydolne”¹². Tradycyjne formy działań, które mają za zadanie przeciwdziałanie bezrobociu, skierowane w szczególności do grup narażonych na wykluczenie społeczne, nie znajdują satysfakcjonujących rozwiązań. Niewystarczające są też działania prowadzone przez służby zatrudnienia i pomocy społecznej. W konsekwencji coraz cięższe do udźwignięcia dla sektora publicznego są koszty świadczeń socjalnych¹³. Wzrastająca popularność ekonomii społecznej „jest częścią szerszego procesu przechodzenia od modelu państwa opiekuńczego do tzw. społeczeństwa opiekuńczego (*Welfare State – Welfare Society*)”¹⁴.

⁹ Zob. Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013, http://www.efs.gov.pl/Dokumenty/Lists/Dokumenty%20programowe/Attachments/87/POKL_zatwierdzony_7092007.pdf [dostęp: 01.06.2013].

¹⁰ Zob. Polska 2030. Wyzwania rozwojowe, <http://zds.kprm.gov.pl/raport-polska-2030-wyzwania-rozwojowe> [dostęp: 01.06.2013].

¹¹ Zob. tamże.

¹² J. Wygnański, *O ekonomii społecznej – podstawowe pojęcia, instytucje i kompetencje*, Wydawnictwo Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość, Szczecin 2009, s. 14.

¹³ Zob. tamże s. 16.

¹⁴ Tamże, s. 17.

Rys. 1. Modele wyrównywania szans¹⁵

WELFARE STATE	WORKFARE STATE	WORKFARE SOCIETY
oparty na transferach społecznych oraz odpowiedzialności państwa za zapewnianie obywatelom minimalnych dochodów	oparty na założeniu, że państwo jako priorytet traktuje stwarzanie możliwości zatrudnienia, a zabezpieczenia społeczne są kierowane tylko do tych, którzy z różnych powodów nie są w stanie pracować.	możliwe jest wytworzenie takiego typu społeczeństwa, w którym podejmowanie pracy jest wartością i nie ma potrzeby nadzoru państwa a podstawą relacji między obywatelami jest solidarność

Źródło: *Polska 2030. Wyzwania Rozwojowe*, <http://zds.kprm.gov.pl/raport-polska-2030-wyzwania-rozwojowe> [dostęp: 01.06.2013], s. 275.

Ekonomia społeczna a wykluczenie społeczne

Pojęcie „ekonomia społeczna” nie jest pojęciem nowym, a jego początki sięgają XVII w. W Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES) jest ono zdefiniowane jako sfera „aktywności obywatelskiej, która poprzez działalność ekonomiczną i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych społeczną marginalizacją, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej”¹⁶. Ekonomia społeczna jest odpowiedzią na zagrożenia, jakie pracownikom i drobnym wytwórcom stwarzał rozwój gospodarki rynkowej i wielkoskalowych organizacji gospodarczych¹⁷. Zatem można powiedzieć, że ekonomię społeczną należy głównie postrzegać w kontekście przedsiębiorczości, która rozumiana jest „jako gotowość i umiejętność przyjmowania odpowiedzialności za swój los, a także w perspektywie obywatelskiego zaangażowania rozumianego, jako przyjęcie odpowiedzialności za wspólnotę”¹⁸. Ekonomia społeczna spełnia kilka funkcji, do których zalicza się w szczególności:

¹⁵ Tytuł rysunku za M. Boni, *Ekonomia społeczna – nowe szanse?*, Gdańska Konferencja Ekonomii Społecznej SKES, Gdańsk 2008 http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomia-spoleczna.pl/public/gk/panele/GKES_plenarna_MBoni_ekonomia_spoleczna_nowe_szanse.pdf [dostęp: 01.06.2013].

¹⁶ *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (projekt)*, <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/wiadomosc/778898.html> [dostęp: 11.07.2013].

¹⁷ Zob. K. Herbst, *Perspektywy ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna” 2013 nr 1, s. 9.

¹⁸ J. Wygnański, *O ekonomii społecznej...*, dz. cyt., s. 5.

- tworzenie nowych miejsc pracy skierowanych do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym a także podjęcie działań dotyczących świadczenia usług m.in. w zakresie doradztwa zawodowego, szkoleń zawodowych, staży, a także innych działań umożliwiających wejście na pierwszy rynek pracy;
- dostarczania usług socjalnych dla jednostek i wspólnot lokalnych, zwłaszcza tam, gdzie sektor prywatny i publiczny nie są w stanie zaspokoić rosnących potrzeb społecznych;
- wpływ na rozwój społeczności lokalnych;
- reintegrację społeczną i zawodową osób bezrobotnych w szczególności zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- tworzenie alternatywnego systemu ekonomicznego i społecznego¹⁹.

W obszarze ekonomii społecznej działają podmioty ekonomii społecznej, których zadaniem jest pomoc w powrocie na rynek pracy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym, a także aktywizowanie i integracja osób bezrobotnych poprzez ich zatrudnianie. Mogą one pomagać osobom wykluczonym na wiele sposobów, zapewniając im różnego rodzaju usługi, w tym opiekuńcze, każdorazowo włączając je w jakąś społeczność²⁰. Można im również przypisać następujące funkcje:

- „usługodawcy rynku pracy – świadczenie usług takich, jak szkolenia, poradnictwo, pośrednictwo itp.;
- pracodawcy – tworzenie miejsc pracy dedykowanych grupom wykluczonym;
- instytucji wspierającej zatrudnienie – inkubowanie przedsięwzięć zatrudnieniowych;
- pomoc w tworzeniu miejsc pracy;
- rzecznika – występowanie w imieniu grup wykluczonych²¹.

Wśród podmiotów ekonomii społecznej wyodrębnić można kilka grup. Najczęściej wymienia się:

- przedsiębiorstwa społeczne;

¹⁹ Zob. P. Sałustowicz, *Koncepcje i funkcje ekonomii społecznej*, [w:] *Ekonomia społeczna a bezradność społeczna – perspektywy i bariery*, red. P. Sałustowicz, H. Guzowska, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2006, s. 13–35.

²⁰ Zob. J. Hausner, *Ekonomia społeczna i rozwój*, [w:] *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*, red. A. Giza-Poleszczuk, J. Hausner, Fundusz Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008, s. 16.

²¹ I. Gosk, M. Huszcza, M. Klaus, K. Likhtarowich, *Ekonomia społeczna...*, dz. cyt., s. 4.

- podmioty reintegracyjne, służące reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, tj. Zakłady Aktywności Zawodowej, Warsztaty Terapii Zajęciowej, Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej. Formy tej działalności nie są przedsiębiorstwami społecznymi, ale przygotowują do prowadzenia lub pracy w przedsiębiorstwie społecznym, mogą też być prowadzone przez przedsiębiorstwa społeczne jako usługa na rzecz społeczności lokalnej;
- podmioty działające w sferze pożytku publicznego, prowadzące działalność ekonomiczną i zatrudniające pracowników, których działanie nie jest oparte na ryzyku ekonomicznym. Do tej formy działań zalicza się organizacje pozarządowe prowadzące działalność odpłatną i nieodpłatną pożytku publicznego; podmioty te, podejmując działalność gospodarczą w określonym zakresie, mogą stać się przedsiębiorstwami społecznymi;
- podmioty sfery gospodarczej utworzone w celu realizacji celu społecznego, bądź dla których cel społeczny jest podstawą działalności komercyjnej. Są to podmioty, które nie spełniają wszystkich cech i warunków dotyczących działalności przedsiębiorstwa społecznego. Grupę tę można podzielić na: organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą, z której zyski wspierają realizację celów statutowych; zakłady aktywności zawodowej; spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie; pozostałe spółdzielnie o charakterze konsumenckim i wzajemnościowym;
- inicjatywy o charakterze nieformalnym tj. ruchy miejskich, lokatorskie, sąsiedzkie²².

Według Hausnera przedsiębiorstwo społeczne to takie przedsiębiorstwo, którego funkcją jest nie tylko „wytwarzanie określonych dóbr i usług, ale też mobilizacją kapitału społecznego, generowanie innowacyjności oraz poszerzanie rynku przez włączanie do uczestnictwa w nim osób dotychczas wykluczonych. Przedsiębiorstwo społeczne jest częścią rynkowej, ale specyficzną, bowiem lokującą swoją misję i cele poza rynkiem. Uczestniczy w gospodarce rynkowej, ale według specyficznych reguł, co różni je od przedsiębiorstwa prywatnego.”²³Zatem można powiedzieć, że przedsiębiorstwo społeczne jest

²² Zob. *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii...*, dz. cyt., s. 20.

²³ J. Hausner, N. Laurisz, S. Mazur, *Przedsiębiorstwo społeczne – konceptualizacja*, [w:] *Zarządzanie podmiotami ekonomii społecznej*, red. J. Hausner, Wydawnictwo MSAP Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008, s. 9.

prywatną, niezależną organizacją dostarczającą produktów lub usług na rzecz szerszej społeczności, którego założycielem albo zarządzającym jest grupa obywateli. Nadwyżka zysków z prowadzonej działalności może być przeznaczona na stały rozwój celów i usług dla członków lub wspólnych zadań. Przedsiębiorstwo to cechuje się autonomicznym zarządzaniem i niezależnością od władz państwowych. Jest ono gotowe do podejmowania ryzyka ekonomicznego, które związane jest z prowadzoną działalnością społeczno – ekonomiczną²⁴.

Podmioty ekonomii społecznej w Polsce

W Polsce działa wiele organizacji pozarządowych. Organizacje te podejmują działania w następujących obszarach:

- Przewyciężanie trudnych sytuacji życiowych, działania wspierające (33 669).
- Ochrona zdrowia (12 830).
- Ochrona praw (7 448).
- Przeciwdziałanie bezrobociu, rozwój gospodarczy (9 201).
- Nauka, kultura ekologia (27 672).
- Działalność międzynarodowa, wspólnoty lokalne (17 312).
- Tożsamość, tradycja narodowa (6 713).
- Sport, turystyka, wypoczynek (38 047).
- Bezpieczeństwo publiczne (19 869).
- Inne (6 210).

Łącznie jest ich 145 302²⁵. Należy podkreślić, że niektóre organizacje podejmują działania w kilku obszarach jednocześnie. Organizacji pozarządowych, które działają na rzecz osób bezrobotnych i świadczą usługi rynku pracy, jest zgłoszonych do bazy 3 557, w tym: 1 049 wspiera pomoc w samozatrudnieniu oraz przedsiębiorczość, 833 wspiera zatrudnianie, oferowanie miejsc pracy bezrobotnym, 873 zajmuje się pośrednictwem pracy, organizowaniem zatrudnienia, ułatwianiem dostępu do ofert pracy, 1 285 organizuje doradztwo zawodowe i poradnictwo, 2 444 organizuje szkolenia, podnoszenie kwalifikacji, 541 reprezentuje interesy bezrobotnych i grup zawodowych, 65 to agencje zatrudnienia.

²⁴ Zob. J. Wygnański, *Kompetencje przedsiębiorstw społecznych jako aktorów na rynku pracy* – *Biuletyn FISE*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008, s. 4.

²⁵ www.bazy.ngo.pl (dostęp: 30.10.2014).

Podmioty ekonomii społecznej działające w obszarze rynku pracy to: Agencje zatrudnienia (165), Zakład Aktywności Zawodowej (40), Zakład Doskonalenia Zawodowego (19), Zakład Pracy Chronionej (8), Klub Pracy (43), Centrum Integracji Społecznej, Klub Integracji Społecznej (107), Warsztaty Terapii Zajęciowej (430), Lokalny Fundusz Poręczeniowy/ Gwarancyjny, Lokalny Fundusz Pożyczkowy (24), Instytucje Szkoleniowe (1062), Gminne Centrum Informacji (69). Działają one na rzecz następujących grup klientów: osoby pracujące zagrożone zwolnieniem (1 407), osoby niepracujące (2 297), osoby niepracujące niepełnosprawne (1 313).

Interesujący z punktu widzenia rynku pracy jest poziom zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej. Według najnowszych badań przeprowadzonych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor, „tylko co piąta organizacja (19%) zatrudnia pracowników etatowych (na cały etat lub jego część), natomiast kolejne 21% współpracuje z osobami, które nie mają wprawdzie podpisanych umów o pracę, jednak regularnie, co najmniej raz w miesiącu, pracują odpłatnie na rzecz organizacji. Praca takich osób czasem niewiele różni się od pracy etatowej”²⁶.

Analizując dane zawarte we wspomnianym raporcie można stwierdzić, że tylko około 6% organizacji korzysta z pracowników zatrudnionych na 5 i więcej etatów przeliczeniowych. Przyczyną tak „niskiego poziomu zatrudnienia jest konieczność pozyskiwania środków finansowych na wynagrodzenia. Praca odpłatna jest zatem jedynie wsparciem dla społecznego zaangażowania członków i wolontariuszy. Jak podaje raport, 16% organizacji nie ma stałych współpracowników i tylko od czasu do czasu zleca odpłatne wykonanie jakiejś pracy”²⁷.

Kolejne informacje dotyczące zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej zawarte są w KPRES²⁸. Zgodnie z danymi tam zawartymi, podmioty integracyjne zatrudniają ok. 5 tys. osób, podmioty działające w sferze pożytku publicznego – 123 tys. osób, natomiast spółdzielnie konsumenckie, spółdzielnie producentów, spółdzielnie pracownicze – 265,9 tys. pracowników.

Dane z 2013 r. informują, że wśród osób zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej tylko 30% ogółu zatrudnionych stanowią osoby z grup

²⁶ *Życie codzienne organizacji pozarządowych w Polsce*, <http://www.ngo.pl/CodzienneZycieNGO> [dostęp: 01.06.2013].

²⁷ Zob. tamże.

²⁸ Zob. *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii...*, dz. cyt., s. 21.

defaworyzowanych na rynku pracy²⁹. Jest to informacja istotna z punktu widzenia zarówno ekonomii społecznej, jak i rynku pracy. Podmioty ekonomii społecznej mają kierować swoje działania właśnie do osób defaworyzowanych na rynku pracy i powinny stwarzać im możliwości powrotu na rynek przez tworzenie miejsc pracy.

Według danych z 2004 r.³⁰ wśród 1000–1300 organizacji pozarządowych działających na rynku usług pracy 25% deklarowało tworzenie miejsc pracy dla osób bezrobotnych. Jako formy zatrudnienia wymieniano: zatrudnienie socjalne, chronione, zatrudnianie w przedsiębiorstwach społecznych, zatrudnienie subsydiowane i wspomagane, staże, praktyki, pracę tymczasową, oferowanie innych form zatrudnienia lub pracy zawodowej. Zaprezentowane dane pokazują również, że w 2006 roku, liczba organizacji zatrudniających osoby bezrobotne w ramach wykonywania prac publicznych wynosiła 0,2%, natomiast liczba organizacji zatrudniających emerytów i rencistów wynosiła 7,4%. Według danych „10,1% organizacji zatrudniało osoby powyżej 50 roku życia; 4,8% – osoby młode wchodzące na rynek pracy; 1,3% – osoby niepełnosprawne ruchowo; 1,3% – osoby wychodzące z długotrwałego bezrobocia; 0,5% – osoby pracujące w domu z powodów zdrowotnych; 0,3% – osoby pracujące w domu z powodów rodzinnych; 0,2% – osoby powracające na rynek pracy po odbyciu kar pozbawienia wolności; 0,3% – emigrantów i uchodźców; 0,1% – osoby niesprawne intelektualnie”³¹. W organizacjach pozarządowych procent zatrudnienia poszczególnych grup defaworyzowanych wynosił: 39,1% to osoby powyżej 50 roku życia; 28,8 % to emeryci i renciści; 18,4% – osoby młode wchodzące na rynek pracy; 5,0% – osoby niepełnosprawne ruchowo; 4,9% – osoby wychodzące z długotrwałego bezrobocia; 1,9% – osoby pracujące w domu z powodów zdrowotnych; 1,3% – emigrantów i uchodźców; 1,0% – osoby pracujące w domu z powodów rodzinnych; 0,6% – osoby powracające na rynek pracy po odbyciu kar pozbawienia wolności; 0,3% – osoby niesprawne intelektualnie; 0,03% – osoby bezrobotne wychodzące z bezdomności³².

²⁹ Zob. J. Głowacki, M. Jelonek, *Badanie społecznej wartości dodanej podmiotów ekonomii społecznej w Polsce za pomocą narzędzia Esometr. Raport z badania*, Wydawnictwo MSAP Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2013, s. 25.

³⁰ Zob. I. Gosk, M. Huszcza, M. Klaus, K. Likhtarowich, *Ekonomia społeczna...*, dz. cyt., s. 9.

³¹ Tamże, s. 9.

³² Zob. tamże.

Podsumowanie

Zatrudnienie w podmiotach ekonomii społecznej stanowi niewielki procent w obszarze rynku pracy, gdyż zaledwie ok. 4%. Bardzo trudno, na podstawie dostępnych danych, ocenić, jaki realny wpływ na zatrudnienie osób z grup defaworyzowanych mają podmioty ekonomii społecznej. Chodzi tu zarówno o dane dotyczące zatrudniania w PES osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, jak również skuteczności działań pomagających tym ludziom w powrocie na rynek pracy. Ekonomia społeczna daje duże możliwości wsparcia, rozwoju i pomocy osobom wykluczonym z rynku pracy. W przypadku tych osób każdy rodzaj wsparcia jest ważny. Jednakże, żeby określić, które działania PES tak naprawdę wpływają na poprawę sytuacji osób defaworyzowanych na rynku pracy, potrzebne są dokładniejsze dane, co jest wyzwaniem dla dalszych badań w obszarze ekonomii społecznej i rynku pracy.

Abstract: The article presents the current situation on the labour market in Poland, showing the way it is impacted by the social economy.

Keywords: social economy, social enterprise, labour market, unemployment, social exclusion

Literatura przedmiotu

- Aktywność ekonomiczna ludności Polski*, Warszawa 2014 r., www.stat.gov.pl [dostęp: 20. 12. 2014 r].
- Boni M., *Ekonomia społeczna – nowe szanse?* Gdańska Konferencja Ekonomii Społecznej, SKES, Gdańsk 2008,
http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/gk/panele/GKES_plenarna_MBoni_ekonomia_spoleczna_nowe_szanse.pdf [dostęp: 01.06.2013].
- Budzyńska A., Duszczyk M., Gancarz M., Gieroczyńska E., Jatczak M., Wójcik K., *Strategia Lizbońska. Droga do sukcesu zjednoczonej Europy*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2002.
- Frączak P., *Ekonomia społeczna – szerokie spojrzenie*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1.
- Gosk I, Huszcza M., Klaus M., Likhtarowich K., *Ekonomia społeczna jako aktor na rynku pracy*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2006.

- Głowacki J., Jelonek M., *Badanie społecznej wartości dodanej podmiotów ekonomii społecznej w Polsce za pomocą narzędzia Esometr. Raport z badania*, Wydawnictwo MSAP Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2013.
- Hauser J., *Ekonomia społeczna i rozwój*, [w:] *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*, red. A. Giza-Oleszczuk, Hauser J., Fundusz Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008.
- Hauser J., Laurisz N., Mazur S., *Przedsiębiorstwo społeczne – konceptualizacja*, [w:] *Zarządzanie podmiotami ekonomii społecznej*, red. Hauser J., Wydawnictwo MSAP Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2008.
- Herbst K., *Perspektywy ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna” 2013, nr 1.
- Kotowska I.E., Matysiak A., *Rynek pracy*, [w:] *Statystyka społeczna*, red. Panek T., Polskie Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2007.
- Krajowy Rozwoju Ekonomii Społecznej (projekt)*.
<http://ekonomiaspoleczna.pl/wiadomosc.778898.html> [dostęp: 11.07.2014].
- Polska 2012. Raport o stanie gospodarki*, http://www.mg.gov.pl/files/upload/8436/PL_MG_DSA_MWP_Polska_2012_Raport_o_stanie_gospodarki_w_ost.pdf [dostęp: 01.06.2013].
- Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, <http://zds.kprm.gov.pl/raport-polska-2030-wyzwania-rozwojowe>, [dostęp: 01.06.2013].
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013*, http://www.efs.gov.pl/Dokumenty/Lists/Dokumenty%20programowe/Attachments/87/POKL_zatwierdzony_7092007.pdf [dostęp: 01.06.2013].
- Sałustowicz P., *Koncepcje i funkcje ekonomii społecznej*, [w:] *Ekonomia społeczna a bezradność społeczna – perspektywy i bariery*, red. P. Sałustowicz, H. Guzowska, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2006.
- Wygnański J., *Kompetencje przedsiębiorstw społecznych jako aktorów na rynku pracy – Biuletyn FISE*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008.
- Wygnański J., *O ekonomii społecznej – podstawowe pojęcia, instytucje i kompetencje*, Wyd. Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość, Szczecin 2009.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. 2004 nr 99 poz. 1001)
- Życie codzienne organizacji pozarządowych w Polsce*, <http://www.ngo.pl/CodzienneZycieNGO> [dostęp:01.06.2013].